

„РЕАЛИСТИЧКА“ АЛИЈАНСА ПРОТИВ „ЛИБЕРАЛНЕ“ АЛИЈАНСЕ – МОГУЋИ ПРИСТУПИ ОПСТАНКУ, БУДУЋНОСТИ И ГЛОБАЛИЗАЦИЈИ НАТО

Ђорђе Стојановић

Факултет за европске правно-политичке студије, Нови Сад

Катарина Штрбац

Министарства одбране Републике Србије
Институт за стратегијска истраживања

Од завршетка Хладног рата до данас трају расправе о томе да ли ће НАТО опстати и, уколико опстане, у којој форми и са којом сврхом. Анализирају се могући смерови трансформације иницијалне реалистичке фокусираности на класичну доминацију фактора биполарне борбе за моћ и пропитују се перспективе либерално-конструктивистичке поставке која свој концептуални оквир дефинише преко бенефиција ширења заједничких нормативних идеала, насупротив унилатералне политичке опције. У том контексту, рад ће разјаснити: 1. однос војних и политичких компоненти НАТО; 2. квалитете институционално-процедуралног склопа НАТО; и 3. нормативну матрицу модерног НАТО.

Кључне речи: *Нато, реализам, либерализам, Хладни рат, конструктивизам.*

Увод

Четвртог априла 1949, дванаест држава (САД, Канада, Велика Британија, Француска, Италија, Холандија, Белгија, Луксембург, Португалија, Данска, Норвешка и Исланд) основало је *North Atlantic Treaty Organization* (скраћено НАТО или Алијанса). Године 1952. Алијанси су се придружиле Грчка и Турска, 1955. тадашња СР Немачка, а 1982. Шпанија. Предвиђања да ће се савез неповратно дезинтегрирати значајно су нарасла на крају Хладног рата и наставила су да постоје без обзира на широки спектар ак-

тивности повезаних са деловањем НАТО, укључујући потпуно нове институције, задатке и чланове (1999. примљене су Пољска, Чешка и Мађарска, а 2004. године Румунија, Бугарска, Летонија, Литванија, Естонија, Словенија и Словачка). Многе од тих песимистичких прогноза повезане су са следбеницима реалистичке школе за које НАТО никада није био ништа више, од традиционално заснованог војног савеза осуђеног да пропадне онда када нестане оно што га је заправо и условило – совјетска претња. За многе НАТО скептике, догађаји од 11. септембра и доцније, напетости унутар Алијансе због конфликта у Авганистану и Ираку дали су додатне доказе за суштински смањену важност НАТО.

Наравно, постоји и далеко оптимистичнији поглед на НАТО, поглед који је утемељен на претпоставци да интегритет и сврха НАТО никада није зависила искључиво од постојања неке спољне опасности. Алијанса је функционисала и на линији кориговања потенцијалних несугласица међу својим чланицама, продукујући, током Хладног рата (и после њега), до тада историјски незабележену политичку стабилност Западне Европе. Опстанак савеза је био повезан не само са реалношћу могућих подела (које и данас постоје у Европи), већ и са могућношћу да потенцијали Алијансе буду ефикасно преусмерени ка новим претњама. Ипак, такво схватање не говори пуно о факторима који ће утицати на развој НАТО у будућности. Елемент који недостаје је анализа идентитета НАТО као безбедносне заједнице засноване на либералним демократским вредностима, еволуције која је започела деведесетих година прошлог века конструкцијом новог европског безбедносног поретка, ангажманом који се директно надовезао на идентитет НАТО током Хладног рата.

Реалистичка позиција у приступу НАТО

Компликације које настају са реалистички поткрепљеним објашњењем опстајања НАТО, једним делом произилазе из самог идејног основа таквог приступа. Реализам, као теоретско елаборирање међународног система, више вреднује оно што јесте у односу на оно како би требало (или могло) да буде. Када таква теорија, она која позиционира неприкосновену објективност реалности као постамент тумачења догађања (овог или оног ранга), бива резервисана према нечему што је сасвим очигледно, попут континуираног опстојања НАТО, проблеми који служе за објашњење експоненцијално се умножавају (што никако не подразумева деградирање понуђених одговора или потенцијалних). На тој линији, дефанзивни неореалисти сматрају да државе теже ка уравнотежењу моћи („агресивно“ или „пасивно“) претећих држава, због тога могу да предузму различите унилатерарне кора-

ке или да се ангажују у смеру војне кооперације, која укључује и формирање војних савеза попут НАТО. Кроз оптику такве теоретске варијанте крај хладноратовске ере водио би ка мултиполарној глобалној инфраструктури моћи за коју би било карактеристично удаљавање неких европских држава, од САД као најјаче светске силе (на пример: Немачка би се померила ка Источној Европи, а Русија би се приближила Немачкој и Јапану).¹ Према томе, присуство САД на простору Европе постало би сувишно за оне државе чија безбедност више није угрожена. Будући да је НАТО оформљен због опасности од СССР, претпостављено је да ће се САД повући из Европе, а НАТО ће, симултано са нестајањем биполарне актуелизације моћи, постати анахрона и непотребна институција. Тако изражен скептицизам произишао је из структуре међународног система. Наиме, савез какав је НАТО може опстајати само онолико колико постоји јасно перципирана претња која га држи на окупу (нестале су или еродирале три важне унифицирајуће снаге: поред суштинске претње од стране СССР, смањено је чак и економско улагање САД у Европи и минимализоване су заједничке карактеристике политичких елита).²

Из тога угла, државе се упуштају у балансирајуће ангажмане само онда када постоји јасно изражена претња њиховом суверенитету (то јест: неоспоран недостатак безбедности). Проблем са таквом теоретском поставком, хипотезом уравнотежења претњи, лежи у чињеници што још увек није прецизно лоцирана геополитички значајна опасност која ће да покрене унутрашње јединство НАТО.³ Када је у питању САД, та претња може да се идентификује као Кина; међутим, када је у питању Европа, НАТО не представља ваљан контраодговор на потенцијалну кинеску опасност.⁴ Пошто се пројектовани сценарио НАТО дезинтеграције није остварио, зарад очувања свога концептуалног кредибилитета, ширење Алијансе је објашњавано превладавањем унутрашњих варијабла САД, над чисто системским варијаблама (потврда председника САД пред властитим бирачким телом као ефикасног светског лидера, могућност извоза модерног америчког оружја и тако даље). У вези с тим, разлози за опстанак НАТО су слаби, а већина њих не представља објективне екстерне политичке интересе, већ интерне политичке прилике и импулсе (каприце) САД. Уколико не постоји стална претња која условљава сталну политику, политика ће нужно постати непредвидљиви-

¹ Waltz, K. N.: „The Emerging Structure of International Politics“, *International Security*, 18 (2), 1993, p. 75.

² Duffield, J.: „Transatlantic Relations after the Cold War: Theory, Evidence, and the Future“, *International Studies Perspective*, 2, 2001, p. 97. и Walt, S. M.: „The ties that fray: Why Europe and America are Drifting Apart“, *The National Interest*, 54, 1998, pp. 3–11.

³ Walt, S. M.: *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.

⁴ Kaplan, R. D.: „How We Would Fight China“, *The Atlantic Monthly*, 6, 2005, pp. 49–64.

ва.⁵ За разлику од концептуалне перцепције неолибералног институционализма, НАТО је постао бирократизована организација као реалистички егземплар међународне институције створене због интереса јачих држава.⁶

Офанзивни неореалистички приступ међународној политици почива на пет идејних постамената: 1. међународни систем је анархичан; 2. велике силе располажу са капацитетима којима могу да се делимично опустоше или потпуно униште; 3. постоји перманентно неповерење у намере других држава; 4. опстанак је примарни циљ великих сила и 5. велике силе су рационални актери.⁷ Офанзивни неореалисти апострофирају разлику између великих сила и осталих учесника у анархичном међународном систему. Критеријум за дефинисање велике силе највише је одређен њеним релативним војним капацитетима, могућношћу да се конфронтира с најјачом светском силом. Моћ, као најважнија независна варијабла, компонована је од латентних моћи: величине популације; економског богатства и војне снаге. Велике силе су свесне спољног окружења и стратегијски промишљају свој опстанак у њему, оне, дакле, разматрају преференције других држава и како ће њихово властито испољавање утицати на њихово понашање. После Хладног рата одмах је постојала изражена скепса у погледу егзистенције НАТО (ако преживи биће то само на папиру, а не зато што функционише као прави савез), офанзивни реализам превазилази утицај *status quo* стратегије дефанзивног реализма.⁸ После пропасти СССР, било је за очекивати да ће НАТО морати да се реконфигурише у сагласности са новом расподелом моћи.⁹ Из те концептуалне перспективе проширење Алијансе третира се као покушај САД да повећају своју релативну моћ у северноатлантској зони, а само проширење треба да постане сталан процес, јер ће САД наставити да максимализује своју моћ преко примања нових држава у савез. Видљиво је да и у офанзивној и у дефанзивној реалистичкој варијанти долази до напуштања оригиналног формата НАТО (дељења истих циљева и посвећености заједничком добру) и да су унутрашње промене у интересу највећег савезника (САД), који диктира континуитет Алијансе.

Аутономија у међународној политици представља фундаменталну реалистичку пропозицију, зато што иде за захтевима да државна моћ мења ниво безбедности и претпоставља урачунати ризик који афирмише схватање анархичности међународног система. Аутономија може да се дефинише као способност власти да изабере било коју позицију у односу на одређено међу-

⁵ Waltz, K. N.: „Structural Realism after the Cold War“, *International Security*, 25 (1), 2000, pp. 5–41.

⁶ Waltz, K. N.: „NATO Expansion: A Realist's View“, *Contemporary Security Policy*, 21 (2), 2000, pp. 28–29.

⁷ Mearsheimer, J.: *The Tragedy of the Great Power Politics*, W. W. Norton, New York, 2001, pp. 30–31.

⁸ Mearsheimer, J.: „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War“, *International Security*, 15 (1), 1990, p. 52.

⁹ Mearsheimer, J.: „The False Promise of International Institutions“, *International Security*, 19 (3), 1994, p. 14.

народно питање и да ту позицију промени када и како то жели.¹⁰ Када је реч о сигурности и аутономији, постоји обрнута релација између јаких и слабих држава у приступању савезу или његовом иницирању, због тога што слабе државе добијају безбедност добровољно губећи на аутономији, док јаке државе повећавају аутономију не смањујући безбедност.¹¹ Асиметрични савези, они који су засновани на комплементарним циљевима, показују тенденцију да трају дуже од симетричних савеза, оних који настају у поводу идентичних захтева за безбедношћу или аутономијом. Само на први поглед парадоксално, државе које теже ка већој аутономији, а располажу са безбедносним суфицитом, формираће стабилан и постојан савез са државама које су спремне да жртвују аутономију због безбедносне неспособности. За разлику од комплементарно конструисаних савеза, савези засновани на заједничком добру (узајамним захтевима за аутономијом или безбедности), где и једно и друго савезништво представљају типично реалистичко калкулисање, не позиционирају на адекватан начин међусобне слабости, па тиме не обезбеђује довољно кохезије за постојање после престанка конкретне спољне претње.¹² Транспарентност асиметричности Алијансе за време Хладног рата показала је да је Европа била спремна на одрицање, од једног дела своје аутономности дозвољавајући трупам САД да се стационирају на њеној територији, док је актуелна асиметричност сачувана преко различите, али несумњиво комплементарне природе ресурса савезника.

У реалистичком концептуалном оквиру опстанак савеза може да се продужи без обзира на спољне претње уколико чланови одлуче да је то у њиховом интересу.¹³ Такав тип реакције карактеристичан је за класични реализам педесетих и шездесетих година прошлог века према којем постоје две врсте равнотеже моћи у међународној политици: једна – која је повезана са директном супротности између две империјалне силе у потрази за доминацијом и друга – која је компетитивна, где механизми уравнотежења остају исти, али се државе опредељују за одређени савез у зависности од циљева њихове међународне политике: уколико су ревизионистички, онда улази у империјалистички савез, уколико нису, онда се опредељује за *status quo* савезништво.¹⁴ Процес уравнотежења моћи не заснива се искључиво на моћи, већ и на државној мотивацији која, омогућавајући реализму да ап-

¹⁰ Altfeld, M. F.: „The Decision to Ally: A Theory and Test“, *The Western Political Quarterly*, 37 (4), 1984, pp. 523–544.

¹¹ Bueno de Mesquita, B.: *Principles of International Politics*, C. Q. Press, Washington, 2003, pp. 401–433.

¹² Исто, p. 407.

¹³ Cornish, P.: *Partnership in Crisis: The US, Europe and the Fall and Rise of NATO*, Royal Institute of International Affairs, London, 1997, p. 10.

¹⁴ Morgenthau, H.: *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Mc Graw Hill, Boston, 1993, pp. 188–192.

сорбује промене у светској политици, доводи до немогућности чврстих теоретских предвиђања. Тај спој између моћи и намере (сврхе или циља) одузима теорији на детерминишућим и предикционим квалитетима који представљају дистингирајућу вредност хипотезе чисте моћи.¹⁵ С једне стране, анализа из такве реалистичке перспективе може да резултује офанзивном теоријом ревизионизма која, комбинујући значајне међународне и унутрашње факторе, пропитује услове под којим ревизионизам настаје и његов утицај на *status quo* савезе какав је НАТО. С друге стране, остављен је простор за теорију засновану на равнотежи интереса: државе не балансирају моћ или претње, већ покушавају да одрже или повећају релативне добити или позициону предност, оне постају ревизионисти онда ако су спремне да жртвују више за увећање вредности, него за одбрану вредности са којима већ располажу.¹⁶ Алијанса може да настави да постоји зато што савезници деле исти одлучујући интерес за очувањем или одбраном *status quo* вредности или зато што верују да НАТО може да промени постојећи поредак повећањем вредности према некој трећој страни.

Још један реалистички приступ у третману расправе о НАТО представља и увођење појма „меке равнотеже“.¹⁷ Наиме, америчка интервенција у Ираку 2003, условила је да остале релевантне силе имају разлога за страх. То је продуковало њихово опструирање политике САД преко међународних институција, економских активности и дипломатских аранжмана. Претпоставка је да ће практиковање тих мера трајати све док САД буду инсистирале на унилатералној политици. Под постојећом расподелом материјалних ресурса, опција „тврде равнотеже“ тешко је остварљива, па је меко-балансирање далеко безбедније од конфронтирајућег провоцирања доминације САД.¹⁸ Таква концептуална позиција доводи у питање опстанак НАТО и указује на процес у којем Европа почиње да формира аутономне војне капацитете. Питање које се поставља јесте до које мере ти самостални капацитети представљају меко балансирање.¹⁹ Једно од објашњења зашто се Европа одлучила на такав корак јесте и неповерење да ће САД увек бити спремне за решавање њених безбедносних проблема.²⁰ Као извор таквог става одређује се апстрактно схватање према којем велике силе нису спремне да прихвате међународну политику дефинисану мултилатералним контек-

¹⁵ Wolfers, A.: „The Pole of Power and the Pole of Indifference“, *World Politics*, 4 (1), 1951, pp. 39–63.

¹⁶ Schweller, R. L.: „Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back“, *International Security*, 19, 1994, pp. 72–107 и Schweller, R. L.: „Neorealism’s Status-Quo Bias: What Security Dilemma?“, *Security Studies*, 5, 1996, pp. 90–121.

¹⁷ Pape, R. A.: „Soft Balancing Against the United States“, *International Security*, 30 (1), 2005, pp. 7–45.

¹⁸ Исто, pp. 9–10.

¹⁹ Brooks, S. G. и Wohlforth, W. C.: „Hard Times for Soft Balancing“, *International Security*, 30 (1), 2005, pp. 72–108.

²⁰ Pozen, B. R.: „European Union Security and Defense Policy“, *Security Studies*, 15 (2), 2006, pp. 149–187.

стом.²¹ Такав приступ не даје довољно валидно објашњење зашто Европа није реаговала у складу са њим после тешких и комплексних ситуација које су у вези с Ираком и Авганистаном.

Модерни класични реализам одређује стратегију као употребу тактике и експлицитних претњи, укључујући и битке и операције, за више политичке циљеве.²² Током Хладног рата, због нуклеарне трке две суперсиле – стратегијске студије су значајно изгубиле на конкретној политичкој осетљивости те су се окренуле теоретским моделима и апстракцијама. Некада је стратегија третирана кроз призму уске повезаности са војном силом *in genere* (посебно са нуклеарном силом), док се данас стратегијске студије одређују и као вештина селекције безбедносних циљева, спуштајући избор средстава, укључујући и она средства војне природе, на тактички ниво. Као последица такве констелације, стратегијска пропитивања су проширене на начин да се безбедност не дефинише само преко војних појмова, већ и преко социјалних и економских параметара, те преко елемената окружења.²³ Међутим, тај постмодернистички приступ често иде до граница разумљивости, па се намеће потреба да на основу анализе услова под којим државе треба да употребе војну силу у постхладноратовској ери, као и резервисаност према ставу да краћи или дужи периоди међународне стабилности (то јест: мира) директно резултирају анахроношћу и непотребношћу проучавања војне силе.²⁴

У супротности са традиционалном стратегијом заснованом на конфликту два или више учесника и употреби силе у директном спорењу, из перспективе постхладноратовског НАТО: 1. идентитет непријатеља је нејасан, а понекад и потпуно непознат; 2. врста силе која ће бити употребљена јесте потпуно непредвидљива и 3. њено ангажовање је индиректно. Таква ситуација намеће помало парадоксалне квалитете стратешког окружења: 1. „класични“ стратешки ангажман (и/или изазов) подразумева да се државе морају упознати са намерама и капацитетима непријатеља, док „модерна“ безбедносна организација сугерише апстрактно „моделирање“ услед недостатка информација за потпуно сагледавање претње; 2. „класични“ стратешки ангажман (и/или изазов) подразумева да државе, ако желе победу, морају да повежу војну силу и политичке циљеве, док „модерна“ безбедносна организација победу замењује могућношћу реаговања на непредвиђене догађаје и 3. „класични“ стратешки ангажман (и/или изазов) подразумева да се војна сила може планирати (самостално или у оквиру одређених савеза), док „модерна“ безбедносна организација планирање (тога ранга) третира као

²¹ Исто, p. 171.

²² Gray, C.: *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 1999, p. 17.

²³ Buzan, B., Waever O. и Wilde, J.: *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, Boulder, 1998.

²⁴ Walt, S. M.: „The Renaissance of Security Studies“, *International Studies Quarterly*, 35 (2), 1991, pp. 211–239. и Betts, R.: „Should Strategic Studies Survive?“, *World Politics*, 50 (1), 1997, p. 28.

јако отежано, због неслагања унутар савеза са одређењем највероватније претње и адекватним војним реаговањем.²⁵

Ниво до кога НАТО буде успео да развије компатибилне (*status quo* или ревизионистичке) мотиве јесте од критичне важности за његов опстанак и способност да идентификује могуће војне претње виталним политичким интересима. На том нивоу може да се говори о категоријама укључивања и прилагођавања, о две релевантне категорије које намећу различите логике понашања држава: 1. укључивање изискује заједничко виђење претњи и води ка великом савезу (ка његовом проширењу) који је заснован на доношењу одлука консензусом, док прилагођавање подразумева различито виђење претњи и усмерено је пре ка промени постојећег савеза, него ка његовом увећању; 2. укључивање се заснива на заједничким интересима и омогућава прецизне политичке приоритете и детаљне стратешке документе, док се прилагођавање гради око пролазних интереса и продукује оквирна документа са више широко постављених и променљивих приоритета и 3. укључивање води ка међузависној војној организацији која заједничком инфраструктуром омогућава комбиноване и заједничке акције, док прилагођавање води ка неразвијеној заједничкој организацији, зарад националних и мултинационалних активности. У вези с тим, „реалистички“ НАТО суочиће се са будућношћу која неће моћи једнозначно да се одреди као неминовни даљи развој или безусловна пропаст. С једне стране, Алијанса може ући у стратегијско окружење са специфичним захтевима у погледу политичке кохезије и војне организације, где ће њена снага бити детерминисана способношћу да се прилагоди новонасталим условима. С друге стране, НАТО може бити стављен пред изазов адаптације на промењену мотивациону матрицу савезника, где ће снага Алијансе бити манифестована њеним колективним капацитетима задовољавања интереса свих савезника.

Реалистичко тумачење опстанка и утемељености НАТО добија на ширини и превазилази првобитну скептичност и резервисаност према суштинској природи његовог постхладноратовског трајања: савез је све мање реалистички, кратковечан, формалан и резултанта бирократске тромости. У трци за што већом аутономијом, НАТО служи Европи и САД за погодности или добитке различите врсте. Без обзира на глобално неупоредив војни буџет и технологију, САД се сусрећу са ограничењима приликом ангажовања својих несумњиво супериорних капацитета. Наиме, САД су суочене са негативним међународним последицама – пате од значајног недостатка легитимитета, док Европа располаже са већом дозом легитимитета, због тренутно израженијег хтења усмереног на тражење међународног одобравања за одређену класу активности и уважавање међународних процеса, али јој недостају

²⁵ Beaufre, A.: Introduction to Strategy, Praeger, New York, 1965. и Coker, C.: Globalisation and Insecurity in the Twenty-first Century: NATO and the management of risk, Oxford University Press, Oxford, 2002.

средства тврде моћи за реализацију својих визија. Свака од страна има оно што другој страни треба да би се понашала аутономно или да би пројектовала офанзивну моћ, а чланице савеза прате своје државне интересе, састављене од дефанзивних и офанзивних елемената, с јасно позиционираним разлогом савезништва. Интереси држава чланица су, наравно, само парцијално комплементарни, али као што је асиметричност током Хладног рата успела да амортизује конфликте унутар Алијансе, за претпоставити је да ће и тај нови облик асиметричности деловати позитивно, хармонизујуће или превентивно на унутрашње несугласице и потенцијалне кризе.

Либерална позиција у приступу НАТО

Неолиберални институционалисти сматрају да НАТО скептици нису успели предвидети континуитет његове важности, зато што су прихватили „уску“ перспективу функција и историје савеза преко ограничавајуће оријентисаности на његове војне аспекте и географске лимите.²⁶ Њихово полазиште јесте да се традиционални савези произведени на основу претњи распадају са нестанком истих, али да је НАТО прерастао стандарде таквог савезништва, због његове „институционализације“ схваћене као степен до кога су НАТО норме и пракса формализовани унутар специфичне структуре и процедуралних поступака.²⁷ На крају Хладног рата, НАТО је развио опште инструменте за политичке консултације и доношење одлука, те за војно планирање, координацију и имплементацију, који нису били узрочно повезани са партикуларном совјетском претњом, па су услед тога могли бити употребљени и за нове претње у нестабилном и несигурном глобалном окружењу после Хладног рата.²⁸ То се посебно односило на облик НАТО интегрисања војне командне структуре, који је располагао са организационим капацитетима довољним за примену на широки спектар војних задатака.²⁹ Неолиберална институционалистичка теорија указивала је на чињеницу да ће се чланице НАТО пре одредити за преусмеравање савеза, заснованог на већ доказано успешним поступцима и механизмима, ка новим проблемима, него за његово гашење и формирање потпуно нових институција.³⁰

Мада је члан 5, Северноатлантског (Вашингтонског) споразума (оснивачки акт НАТО) из 1949, посебна одредба која дефинише функцију колективне

²⁶ McCalla, R.: „NATO's Persistence“, *International Organization*, 50 (3), 1995, pp. 445–475.

²⁷ Исто, p. 462.

²⁸ Wallender, C. A.: „Institutional Assets and Adaptability: NATO After the Cold War“, *International Organization*, 54 (4), 2000, pp. 705–735.

²⁹ Исто, p. 731.

³⁰ McCalla, R.: „NATO's Persistence“, op. cit., p. 464.

одбране, често узима као сам нуклеус Алијансе, превиђа се да члан 2, од самог почетка, наговештава и његове, како спољне тако и унутрашње, колективно-безбедносне функције.³¹ Њиме се савезници обавезују да ће доприносити развоју пријатељских односа јачањем слободних институција, бољег разумевања начела на којима су те институције засноване и промовисања услова стабилности и економског напретка. Из аспекта демократске теорије мира успех Алијансе (да током Хладног рата простор западне Европе претвори у зону мира) објашњава се адекватним механизмом кооперације држава чланица и њиховим либерално-политичким темељем. За такав идејни међусобни однос снага битан је и структуралистички и нормативистички ниво објашњења. Док структуралистички приступ форсира институционална ограничења карактеристична за саме демократске режиме, нормативистички приступ је концентрисан на вредности по себи.³²

У том контексту, НАТО се често третира као пример плуралистичке безбедносне заједнице. Плуралистичка безбедносна заједница је заједница у којој политичке јединице које учествују имају компатибилне вредности битне за политичко доношење одлука; међусобно адекватно реагују на потребе, поруке и акције других, без обзира на употребу насиља и имају узајамно предвидљиво понашање, зарад функционисања таквог система.³³ То је заједница у којој се потенцијални спорови између чланова не решавају употребом физичке силе и која је организована око три типа веза: 1. с временом искристалисаних услова; 2. процесних варијабли (трансакција, организација и социјалног учења) и 3. узајамног поверења и колективног идентитета.³⁴ Иако продукује различиту динамику, плуралистичка безбедносна заједница не мења претпоставке анархичне структуре међународне политике и држава као кључних јединица (учесника) анализе, па није контрадикторна основним реалистичким начелима (на пример: са офанзивно-реалистичким појмом хегемоније). Веома је важно то што су у жижу стављени узајамно поверење и колективни идентитет као пресудне колективистичке димензије у евалуацији самог концепта.

Из конструктивистичке перспективе НАТО чини осећај колективног идентитета, који је утемељен на либерално-демократским вредностима: демократији, индивидуалним слободама и владавини права.³⁵ Супротно реали-

³¹ North Atlantic Treaty Organisation (NATO) website „The North Atlantic Treaty.“ [документ на интернету], NATO Headquarters, Brussels [од 18. децембра 2008]. Доступно на адреси: <http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>

³² Doyle, M. W.: „Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs“, *Philosophy & Public Affairs*, 12 (4), 1983, pp. 323–353.

³³ Deutsch, K. W.: *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in Light of Historical Experience*, Princeton University Press, Princeton, 1957, pp. 4–5.

³⁴ Adler, E. и Barnett, M.: *Security Communities*, Cambridge University Press, London, 1998, p. 17.

³⁵ Risse-Kappen, T.: „Collective Identity in a Democratic Community: The Case of NATO“, у Katzenstein, P. J. (ed.) *The Culture of National Security*, Colombia University Press, New York, 1996, pp. 358–359.

стима, за које солидарност Алијансе почива на постојању спољне претње, конструктивисти заузимају став о НАТО као заједници вредности које нису искључиво дефинисане претњом.³⁶ Према њима, заједница претходи претњи, она не може бити створена истом претњом. Алијанса никада није представљала међудржавни споразум против, мање или више, очигледног непријатеља, већ институцију која је гарантовала евроамеричку цивилизацију, инструмент демократије за одбрану заједничких политичких и духовних вредности. То је условило да НАТО идентитет, схваћен из перспективе самих чланица, не може бити поједностављено извођен из статуса војног савеза. Северноатлантски савез је перципиран као војно ширење постојеће заједнице која је утемељена на идентичним (од свих чланица прихваћеним) либерално-демократским вредностима и посвећена очувању тих вредности, ако је то нужно, и силом. При томе, важно је нагласити да су идентитети по себи конструисани. Северноатлантска регија (није постојала пре 1949), представља продукт уверења једног дела аутора спољне политике САД да је: идеја придруживања савезу ка северноатлантској заједници далеко погоднија, од прикључивања неком европском савезу. Концепт такве заједнице је резултовао и осномом за идентификацију која прелази границу војно-стратегијских разматрања.³⁷

У вези с тим, НАТО је Лондонском декларацијом (јул 1990), реafirмирао схватање према којем стабилност и безбедност не леже само у војној димензији савеза и прокламовао своје намере за форсирањем и проширењем политичких компоненти у сагласности са чланом 2, Вашингтонског уговора.³⁸ Идеја водиља није била само пуко очување НАТО (у смислу реакције на будуће претње), већ и његова трансформација у носиоца промене чија би нова мисија била стварање безбедносног поретка у Европи (катализатора политичких реформи у централној и источној Европи), поретка који би био заснован на либералним демократским вредностима и који би захватао територију ван традиционално дефинисаних граница колективне одбране Алијансе. Нова димензија НАТО била је више политичке природе, него војне. То је сугерисало и средства на основу којих се НАТО могао изградити као заједница држава које су упућене на очување либерално-демократског модела живота, те је, у времену када је изгледало да је спољна претња нестала, реструктурирало мисију Алијансе и њен идентитет потенцирањем

³⁶ Schimmelfennig, F.: „NATO Enlargement: A Constructivist Explanation“, *Security Studies*, 8 (2/3), 1998, p. 214.

³⁷ Hemmer, C. и Katzenstein, P. J.: „Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism“, *International Organization*, 56 (3), 2002, pp. 575–607.

³⁸ North Atlantic Treaty Organisation (NATO) website „Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance (The London Declaration).“ [документ на интернету], NATO Headquarters, Brussels [од 11. децембра 2008]. Доступно на адреси: <http://www.nato.int/docu/basicctxb900706a.htm>

политичких елемента, уместо војних. Реконструисани идентитет НАТО произвео је и мотивишућу и легитимизујућу пројекцију властите улоге: консолидацију Западне цивилизације разбијене током Хладног рата.³⁹ Стварање новог европског безбедносног поретка, односно система заснованог на ширењу либерално-демократских вредности, подразумевао је и развој новог НАТО оруђа. Поред тога што су била у функцији проширења НАТО, она су обухватала и нова партнерства и институције, као што су Евроатлантски партнерски савет (*Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC*) или Партнерство за мир (*Partnership for Peace – PfP*), и формулисање два нова документа – стратешке концепте из 1991. и 1999. године.⁴⁰

Либерално-демократске вредности које је НАТО чувао за време Хладног рата сада су схваћене као норме које треба да управљају целом Европом, а НАТО безбедносни поредак који је усредсређен како на спољнополитичке тако и на унутрашњополитичке секторе европских држава. У позитивном смислу, безбедност је идентификована са културним и цивилизацијским принципима који су третирани као темељ Алијансе, док је претња (или опасност) дефинисана као одсуство тих начела.⁴¹ Тај нови концепт безбедности није више искључиво окренут држави као своме тежишном месту, постоји јасан отклон према вестфалијским принципима неинтервенционизма, већ је уско повезан са схватањем индивидуалних права (којима је дата предност над државним правом). Један од фактора који је утицао та такав положај јесте и карактер постхладноратовских претњи са којима се НАТО сусретао: већина њих је била резултат грађанских (а не традиционалних међудржавних) конфликта. Безбедносне претње Алијансе мање су последица отворене агресије на територију савезника, а више су продукт нестабилности које су узроковане етничким антагонизмима, територијалним несугласицама, пропалим реформским захватима, кршењем људских права и распадањем држава. Стигло се заправо до онога момента када НАТО више не може да одвоји формулисање властитих интереса, од либерално-демократских вредности на којима је планирана изградња новог безбедносног поретка. Из конструктивистичке перспективе, свој идентитет НАТО гради на вредностима утемељене заједнице и одређује, макар једним делом, његове примарне интересе, од којих је један и очување саме заједнице.

³⁹ Williams, M. C. и Neumann, I. B.: „From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity“, *Millennium: Journal of International Studies*, 29 (2), 2000, p. 361.

⁴⁰ North Atlantic Treaty Organisation (NATO) website „The Alliance's New Strategic Concept.“ [документ на интернету], NATO Headquarters, Brussels [од 10. новембра 2008]. Доступно на адреси: <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>; и North Atlantic Treaty Organisation (NATO) website „The Alliance's Strategic Concept“ [документ на интернету], NATO Headquarters, Brussels [од 10. новембра 2008]. Доступно на адреси: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>

⁴¹ Williams, M. C. и Neumann, I. B.: „From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity“, *op. cit.*, p. 369.

Одлуке повезане са интензификовањем и проширењем политичког спектра Алијансе, те улога безбедности у смислу заједничких вредности, садрже у себи и питања повезана са њеном величином, и на тај начин утичу на даљу трансформацију идентитета НАТО. Претпостављено је да ће могућност прикључења у НАТО деловати довољно подстицајно за потенцијалне чланове када је реч о реализацији захтеваних реформи у политичкој, економској и војној сфери, од стране НАТО. Од нових савезника очекује се да буду ствараоци, а не пуки потрошачи безбедности, да покажу своју зрелост не само на реторичком плану, већ и на нивоу имплементације либерално-демократских начела прихватањем одређених политичких и економских норми, институција и праксе, укључујући поштовање мањинских права, мирног решавања потенцијалних несугласица са суседним државама и демократску контролу војске. Припадници реалистичке школе сматрају схватање према којем НАТО може да буде ефикасан инструмент за промоцију демократије крајње проблематичним, јер се показало да је демократизација источне Европе и централне Европе превасходно зависила од унутрашњих чинилаца.⁴² Поред тога, критичари су инсистирали на томе да ће процес ширења НАТО довести до нове линије раздвајања између потенцијалних кандидата и оних који то нису, те да ће зауставити процес демократизације у Русији преко оснаживања националистичких струја које у ширењу Алијансе виде опасност, од доминације Запада.⁴³

Међутим, преко Акционог плана чланства (*Membership Action Plan – MAP*) и Индивидуалног партнерског акционог плана (*Individual Partner Action Plans – IPAP*), те институција *EAPC* и *PfP*, отворила се могућност за сталну комуникацију и консултације са НАТО у погледу одређивања индивидуално профилисаних политичких, економских и војних реформских циљева држава партнера. У вези с тим, конструктивистичка концептуална перспектива проширење НАТО третира је као пример међународне социјализације, схваћене као интернационализације конститутивних веровања и праксе специфичне друштвене заједнице.⁴⁴ У својој тежњи за што интензивнијим промовисањем либерално-демократских норми, НАТО је дубоко проникнуо у само обликовање унутрашњих политичких опција источне и централне Европе користећи неколико врста, понекад преклапајућих, социјализирајућих поступака (учење, убеђивање и томе слично). У вези с тим, НАТО је функционисао на нивоу шире културне метаморфозе или новог разумевања адекватних норми за спровођење на унутрашњем и међународном политичком плану, зарад модерне либералне демократије. Конструктивистички успешна социјализација резултује

⁴² Reiter, D.: „Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy“ *International Security*, 25 (4), 2001, p. 41.

⁴³ Kenneth, Waltz: „NATO Expansion: A Realist's View“, op. cit., p. 30.

⁴⁴ Schimmelfennig, F.: „NATO Enlargement: A Constructivist Explanation“, op. cit., p. 211.

прихватањем нових норми, које су усвојене са одобравањем – зато што су признате као регуларне и нормалне.⁴⁵

При одређењу политичке, економске и војне агенде које НАТО аспиранти морају да испуне, Алијанса је артикулисала оно што се у конструктивистичком приступу теорији међународних односа означава као регулативне норме: стандарде који прописују шта сачињава адекватно понашање у оквиру специфичног идентитета.⁴⁶ Може се рећи да су све земље централне и источне Европе, укључујући и Србију са свом комплексношћу њене ситуације (НАТО бомбардовање и нерегулисан статус Косова), препознале НАТО и чланство у ЕУ као фундаменталну потврду свога места у Западној цивилизацији, док је НАТО инсистирао на томе да та форма идентификовања априорно захтева имплементацију западних вредности на један јасно утврђен начин. Насупрот реалистичким схватањима, тај „повратак у Европу“ недвосмислено је сугерисао да је идентитет (конституисан преко културе, историје, вредности и идеја) моделирао интересе влада централне и источне Европе и утицао на основне претпоставке њихове унутрашње и спољне политике. Искуство проширења указује на то да НАТО идентитет није имао само хиперсимболичку вредност, већ да је продуковао нешто што се може означити као „мека моћ“: способност да се привуче преко културолошког и идеолошког апеловања.⁴⁷ Истовремено, либерално-демократски (Западни) идентитет еволуирао је током деведесетих година прошлог века, од унапред датих, устаљених цивилизацијских садржаја ка спецификовању политичких импликација демократских вредности (укључујући законодавни и институционални оквир). Та промена је указала на то да, у начелу, не постоји „добро чувана“ граница између чланова евроатлантске заједнице и оних који то још нису. Према томе, нема неких сталних „метанепријатеља“ у Европи, неке унапред профилисане цивилизацијске европске различитости, све државе су, у односу на властиту, партикуларну историју, могући чланови заједнице вредности НАТО.⁴⁸

То никако не значи да се комплетни статус НАТО може адекватно схватити на основу апстраховања његових војних компоненти, јер чињеница је да је НАТО основан да би се заједничке либерално-демократске вредности браниле војним средствима, ван сваке сумње, његова *differentia specifica*. Конструктивистичко пропитивање не оповргава важност утицаја моћи

⁴⁵ Gheciu, A. I.: *NATO in the New Europe: The Politics of International Socialization After the Cold War*. Stanford University Press, Stanford, 2005.

⁴⁶ Katzenstein, P. J.: „Introduction: Alternative Perspectives on National Security“, у Katzenstein, P. J. (ed.) *The Culture of National Security*, op. cit., p. 5.

⁴⁷ Nye, J. S.: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004.

⁴⁸ Gheciu, A. I.: *NATO in the New Europe: The Politics of International Socialization After the Cold War*, op. cit., p. 238.

и интереса на акције и реакције држава, већ констатује да се значајна политичка моћ може експлоатисати из извора који нису војне природе. Да би НАТО одговорио на све начелно постављене безбедносне изазове у постхладноратовској ери, као што су тероризам, политичка нестабилност, етнички или религиозни конфликти, он мора да ангажује све расположиве ресурсе, укључујући и његов идентитет институције која је, поред одговора СССР на војну претњу, успешно успоставила мир у западној Европи. Политичке иницијативе које је НАТО предузео после Хладног рата нису биле пука идеолошка рационализација неких основних интереса или односа моћи, већ практични одговор на претње и изазове повезане са невојним изворима. Промена НАТО идентитета омогућила је примену моћи у сасвим новој стратешкој позицији, примену која се дубински разликовала од ангажовања обележеног скученим маневарским простором стриктно ограниченим војном моћи и државним интересима.⁴⁹

Данашњи НАТО разликује се од онога са почетка деведесетих година прошлог века. Алијанса је далеко бројнија (број савезника се повећао са 16 на 26), различитија у погледу држава чланица, мање евроцентрична и оличава средиште нове глобалнобезбедносне архитектуре засноване на проширеним партнерским односима (који обухватају Украјину, Балкан, Медитеран, централну Азију, кавкаске државе, те неке државе Блиског истока и источне Азије). Терористички напад од 11. септембра 2001, још више је оснажио постхладноратовски курс (започет 1990) ширења политичких димензија НАТО и креирања нових иницијатива, институција и партнерских релација. Различити облици партнерстава постали су погонски механизми који пројектују стабилност (и на истоку и на југу планете). У том контексту, НАТО је почео да проширује своје односе и преко категорије такозваних „контакт земаља“, неевропских држава које нису чланице НАТО и немају статус партнера, зарад преговарања или већег степена кооперативности са Алијансом. У вези с тим, на НАТО Самиту у Риги (2006), Велика Британија и САД изнеле су предлог о новом политичком оквиру глобалног партнерства ради приближавања Јапана, Северне Кореје и Јужне Кореје Алијанси. И мада је предлог наишао на неодобравање па је повучен, чланице су се сложиле да је потребно радити на повећању операционалне важности сарадње са државама које нису у НАТО и да треба значајно да се побољшају способности Алијансе у погледу кооперације са државама које могу да допринесу њеним операцијама и мисијама.⁵⁰ После 11. септембра, државама потенцијалним чланицама стављено је до знања да неће бити процењиване само на

⁴⁹ Williams, M. C. и Neumann, I. B.: „From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity“, *op. cit.*, p. 385.

⁵⁰ North Atlantic Treaty Organisation (NATO) website „Riga Summit Declaration.“ [документ на интернету], NATO Headquarters, Brussels [од 13. новембра 2008]. Доступно на адреси: <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>

основу посвећености либерално-демократским вредностима, већ и на основу доприноса борби НАТО против тероризма и безбедносног ангажмана ван подручја Европе, што је јасно указало на то да је Алијанса померила своје средишње активности на пројектовање стабилности ван њених граница, не потцењујући при том значај унутрашње безбедности.

Тај тренд који је НАТО довео до еволуирања ка глобалном савезу није досегао ниво колективне смислености и одобравања као у случају концепта уједињене Европе, па је једним делом наишао на резервисане или супротне реакције. Глобално партнерство било је доведено у питање због страха неких савезника да је то први корак ка глобалном НАТО и радикалном повећању његовог значаја у глобалним и политичким стварима. Међутим, чињеница је да неке неевропске државе које су узеле активно учешће у војним НАТО мисијама (за разлику од многих чланица Алијансе), нису имале никакав приступ НАТО оперативном планирању, те нису могле да партиципирају у *PfP* програмима и обуци. Поред тога, за неке државе, атрактивност појачано глобалног НАТО наметала се и због неадекватне реакције УН у случају великог броја хуманитарних криза (Сомалија, Руанда, Дарфур и слично), што је било условљено подељеношћу чланица Савета безбедности у третману проблема суверенитета. Док су, с једне стране, Кина и Русија остале приклоњене традиционалном, државоцентричном концепту и принципу неинтервенисања у унутрашњу политику држава који следује као природна последица из већ доказане поставке, дотле се НАТО померио ка концепцији међународне безбедности која је заснована на давању предности индивидуалним правима, у односу на права држава.

Таква констелација довела је до иницијативе за оснивање алтернативног и више легитимних тела у смислу ауторизовања акција под називом – Алијанса демократских држава (назив је касније преиначен у демократски концерт), која би ујединила земље са потврђеном демократском традицијом (САД, Канада, европске државе, Нови Зеланд, Аустралија, Јапан, Јужна Кореја, Индија и тако даље).⁵¹ Конституисање таквог савеза не само да би допринело актуелном решавању проблема који су у вези с тероризмом, нагомилавањем оружја, пандемичним заразним болестима и глобалним загревањем, него би омогућило и интензивни ангажман на унапређењу вредности које њене чланице виде као фундаменталне за благостање и безбедност: демократске владавине, људских права и тржишно оријентисане економије (то јест функција: узајамног помагања у погледу безбедносних изазова те промовисања економског развоја, демократије и људских права). У вези с тим, НАТО је само у назнакама спреман да у најбољем случају буде савез са глобалним партнерима, никако глобални савез. Чак и тако суптилно формулисана идеја је, код неких савезника, упитна (Француска и

⁵¹ Daalder, I. и Lindsay, J.: „Democracies of the world unite“, *Public Policy Review*, 14 (1), pp. 47–58; опширније у Daalder, I. and Goldgeier, J.: „Global NATO“, *Foreign Affairs*, 85 (5), 2006, p. 106.

Немачка), због могућности да трансформише Алијансу на начин да је мање усредсређена на безбедност евроатлантске регије. Наиме, иако треба радити на унапређењу практичних модалитета сарадње са државама ван Алијансе (на пример, Аустралије и Јапана), развој глобалног партнерства може да умањи и/или замагли солидарност између Европе и САД и генерише лошу поруку онима који не деле ставове Запада (с посебним нагласком на Кину). Сарадња са „контакт земљама“ је пожељна, али формат НАТО са више од педесет држава – није пожељан. Нуклеус Алијансе треба да остане трансатлантски.

Из конструктивистичке перспективе, престанак претње од стране СССР отворио је простор да НАТО прошири своју политичку димензију стварањем заједнице сличних држава, чија повезаност не почива на постојању и/или априорном лоцирању заједничког непријатеља, већ на истрајном очувању и унапређивању либерално-демократских вредности. На тој линији, реструктурирање идентитета Алијансе није окончано деведесетих година прошлог века, процес преображаја, битно обележен терористичким нападом од 11. септембра 2001, настављен је преко нових мисија, иницијатива, партнерстава и са значајно мањом дозом евроцентризма. Без обзира на негодовање неких европских чланица, НАТО је постао организација способна да делује без обзира на било каква географска ограничења, пракса глобалне кооперације је потиснула унутрашње дискусије о будућности Алијансе.⁵² У том контексту, категорија „контакт-земаља“ није само катализатор за изнаглажење најпогоднијих начина сарадње, већ и простор за стратешко планирање ресора повезано са тим државама. Досадашња искуства показују да ће рат у 21. веку тежити ка бифуркацији на војне и цивилне елементе, симултаности војних операција, економском развоју, управљању и реконструкцији, па се изнаглажење сарадње НАТО, међународних ентитета (на пример, УН, ЕУ и Светске банке) и невладиних организација, намеће као императив. Уколико се даље ширење не подведе под либерално-демократску промоцију већег обима и степена ангажмана или не изнађе нека нова визија водилца, НАТО ће запасти у кризу, јер су његови војни капацитети увек били у служби неке свеобухватније политичке сврхе и/или циља. Еволуција НАТО идентитета зависиће и од промене стратешког окружења у којем НАТО функционише, али и од перцепције чланица (а можда и партнера) шта Алијанса може и треба да буде. Конструктивистичка позиција сугерише да НАТО није само једноставни одговор на нови безбедносни поредак, већ да је обликован и својим сопственим (есенцијалним) идентитетом: уколико је тај идентитет нејасан, штета неће бити видљива само на војном плану, већ ће имати одјек и на политичку сврсисходност савеза.

⁵² Nuland, V.: „NATO’s Mission in Afghanistan: Putting Theory into Practice“ [текст на интернету], *NATO Review*, 2006 [од 27. децембра 2008]. Доступно на адреси: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue4/english/art3.html>

Закључак

Ни конструктивистичка ни реалистичка анализа НАТО не дају прецизне одговоре о будућности Алијансе. Међутим, оне могу да укажу на разлоге опстанка НАТО и донекле да прошире ниво знања, искуства или интереса у сагледавању његовог даљег развоја. То се посебно односи на оне аспекте који су у вези с проширењем потенцијала реалистичког исходишта, а служе за објашњење могућности опстанка хегемоније Алијансе у оквиру поставке плуралистичке безбедносне заједнице или оне аспекте преко идеје равнотеже интереса, преко појма „меке равнотеже“ или преко асиметричности савеза – размене добра аутономије и легитимитета, односно либерално-конструктивистичке аспекте који позиционирају значај идентитета као кључне варијабле за артикулисање сврхе савеза и као важног извора моћи у трансформисању саме природе безбедности на почетку трећег миленијума. Поред „реалистичког“ војног трансформисања НАТО, важност Алијансе зависиће од успешног формулисања њене нове, преваходно глобалне, политичке мисије.

Литература

1. Adler, E. и Barnett, M.: *Security Communities*, Cambridge University Press, London, 1998.
2. Altfeld, M. F.: “The Decision to Ally: A Theory and Test”, *The Western Political Quarterly*, 37 (4), 1984, pp. 523–544.
3. Betts, R.: “Should Strategic Studies Survive?”, *World Politics*, 50 (1), 1997, pp. 7–33.
4. Brooks, S. G. и Wohlforth, W. C.: “Hard Times for Soft Balancing”, *International Security*, 30 (1), 2005, pp. 72–108.
5. Bueno de Mesquita, B.: *Principles of International Politics*, C. Q. Press, Washington, 2003.
6. Coker, C.: *Globalisation and Insecurity in the Twenty-first Century: NATO and the management of risk*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
7. Cornish, P.: *Partnership in Crisis: The US, Europe and the Fall and Rise of NATO*, Royal Institute of International Affairs, London, 1997.
8. Duffield, J.: “Transatlantic Relations after the Cold War: Theory, Evidence, and the Future”, *International Studies Perspective*, 2, 2001, pp. 93–115.
9. Ghenciu, A. I.: *NATO in the New Europe: The Politics of International Socialization After the Cold War*, Stanford University Press, Stanford, 2005.
10. Hemmer, C. и Katzenstein, P. J.: “Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism”, *International Organization*, 56 (3), 2002, pp. 575–607.

11. Katzenstein, P. J.: (ed.) *The Culture of National Security*, Columbia University Press, New York, 1996.
12. McCalla, R.: "NATO's Persistence", *International Organization*, 50 (3), 1995, pp. 445–475.
13. Mearsheimer, J.: "The False Promise of International Institutions", *International Security*, 19 (3), 1994, pp. 5–49.
14. Mearsheimer, J.: *The Tragedy of the Great Power Politics*, W. W. Norton, New York, 2001.
15. Morgenthau, H.: *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Mc Graw Hill, Boston, 1993.
16. Nye, J. S.: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004.
17. Pape, R. A.: "Soft Balancing Against the United States", *International Security*, 30 (1), 2005, pp. 7–45.
18. Reiter, D.: "Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy", *International Security*, 25 (4), 2001, pp. 41–67.
19. Schimmelfennig, F.: „NATO Enlargement: A Constructivist Explanation ", *Security Studies*, 8 (2/3), 1998, pp. 190–234.
20. Schweller, R. L.: "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back", *International Security*, 19, 1994, pp. 72–107.
21. Wallender, C. A.: "Institutional Assets and Adaptability: NATO After the Cold War", *International Organization*, 54 (4), 2000, pp. 705–735.
22. Walt, S. M.: *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.
23. Walt, S. M.: "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, 35 (2), 1991, pp. 211–239.
24. Walt, S. M.: "The ties that fray: Why Europe and America are Drifting Apart", *The National Interest*, 54, 1998, pp. 3–11.
25. Waltz, K. N.: "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, 25 (1), 2000, pp. 5–41.
26. Waltz, K. N.: "NATO Expansion: A Realist's View", *Contemporary Security Policy*, 21 (2), 2000, pp. 23–38.
27. Williams, M. C. и Neumann, I. B.: "From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity", *Millennium: Journal of International Studies*, 29 (2), 2000, pp. 357–387.

Датум пријема чланка: **29. 06. 2009.**

Датум прихватања чланка за објављивање: **22. 01. 2010.**